

Kognitivní vývoj

Povinná literatura:

Vágnerová, M. (2008). *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. **Nastudujte kapitulu OBECNÝ ÚVOD str. 11 – 63; a podkapitulu VĚK HRÝ – PŘEDŠKOLNÍ OBDOBÍ str. 173 – 236.**

Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál. Nastudujte od str. 245 do 267.

Doporučená literatura (velmi praktická literatura pro práci s předškolními dětmi):

- Klenková, J., Kolbábková, H. (2003). *Diagnostika předškoláka – správný vývoj řeči*. Brno: MC nakladatelství.
- Bednářová, J., Šmardová, V. (2007). *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno: Computer Press.
- Bednářová, J., Šmardová, V. (2022). *Diagnostika dítěte předškolního věku 2*. Brno: Edika.
- Bednářová, J., Šmardová, V. (2010). *Školní zralost*. Brno: Computer Press.
- Bednářová, J. (2020). *Všestranná příprava do školy. Mezi námi předškoláky*. Brno: Edika.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývoj pozornosti a exekutivních funkcí*. Praha: Raabe, [2020]. ISBN 978-80-7496-441-1.

Stručně – shrnutí z pracovních listů z výuky, vztáhnout ke kontextu výuky ze dne 3.3.2023!:

VÝVOJ POZNÁVACÍCH PROCESŮ

→ **Kognitivní rozvoj** závisí na úrovni vnímání, představivosti, paměti, stupni motorického vývoje, úrovni pozornosti – to má vliv na úroveň myšlení a řeči.

→ Překážky kognitivního rozvoje:

- děti s postižením – v oblasti smyslové - např. zrak, sluch, zrak i sluch, motorika)
- psychická deprivace v dětství – děti ústavní, zanedbávání, nevhodné sociální prostředí (youtube: Emotional Deprivation in Infancy: Study by Rene A. Spitz 1952)
- úraz, nemoc, oslabení

→ Kognitivní procesy umožňují učení, jsou základem rozumového vývoje člověka.

Stadia kognitivního vývoje dle Piageta

→ prvně dítě poznává tak, že si věci přímo „ohmatává“ – manipuluje s nimi (senzomotorické období) – do dvou let.

Od 2do 7 let předoperační stadium:

→ **Od 2 let do 4 – období symbolické** – dítě je schopno si v mysli vytvářet o věcech představy, popíše věc, aniž by byla přítomna. Děti se učí tvořit pojmy, chápou obrázky. Děti používají symboly pro konkrétní předměty.

→ **4-7 let – období názorného, intuitivního myšlení** – prelogické, málo flexibilní, ptž. ulpívají na zjevné podobě, Myšlení se zaměřuje na aktuální stav (jeden aspekt).

→ **Stadium konkrétních operací (7-11 let)** – děti se přestávají v myšlení opírat pouze o vlastní zkušenost, logické uvažování má induktivní charakter – od specifických zkušeností k zobecňujícímu závěru.

Typické znaky uvažování:

→ **centrace** = ulpívání na jednom, subjektivně významném znaku (nápadném znaku), chybí komplexní uvažování, vnímání pouze jednoho aspektu situace

→ **egocentrismus** = vlastní perspektiva je ta správná, opomíjení pohledu, názoru druhých, ulpívání na svém názoru (apriorní správnost), neumí posuzovat jevy z více hledisek

→ **fenomenismus** = důraz na zjevnou, určitou podobu světa. Je to tak, jak se to jeví.

→ **prezentismus** = aktuální podoba, vázanost na přítomnost. Souvisí s fenomenismem.

Způsoby zpracování informací:

→ **magičnost** – interpretace pomocí fantazie

→ **animismus, antropomorfismus** → „oživování“

→ **arteficialismus** → způsob výkladu vzniku okolního světa . Někdo to udělal – člověk- např. dal hvězdy na oblohu – pohádka Krteček a hvězda.

→ **absolutismus** – poznání má definitivní a jednoznačnou platnost

Trvalost objektu

→ dítě chápe pojem trvalosti existence – ALE nechápe trvalost podstaty a její nezávislost na změně vnější podoby (pomeranč - oloupaný pomeranč) – děti ulpívají na vnější podobě a tu chápou jako podstatu (viz. Piaget experimenty – voda, řady koleček)

→ ignorace důležitých informací, které ale překážejí v pohledu na věc.

→ nevytvořen pojem trvalosti množiny předmětů = opět vizuální podoba vítězí – vede ke změně i množství

→ **obtíže činí dynamika proměn** – ulpívání na statických znacích (vlaky – který dříve, každý jinou výchozí polohu, kterou ale dítě ignoruje)

→ **neschopnost systematické aktivní explorační** (zkoumání jedné části po druhé) – velmi náročné na pozornost a paměť

→ **klasifikace, třídění** = nutné podle kritéria – předškolní dítě před vstupem do školy by mělo zvládat klasifikovat podle tří kritérií současně (tvar, barva, velikost), menší děti kritéria libovolně mění

→ **induktivní** (logicky nezbytné) a **deduktivní** (empiricky pravděpodobné) uvažování – nedovedou

→ **vhodné řešení a realizace** – **nepřiměřeně optimistické sebehodnocení** – děti jsou přesvědčeny, že zvládnou víc, než jaký je nakonec jejich skutečný výkon.

→ pro interpretaci reality časté **konfabulace**. nezáměrné lži, resp. domýšlení.

Chápání prostoru, času a počtu:

Prostor

→ převládá egocentrická perspektiva – děti přeceňují velikost nejbližších předmětů a podceňují velikost vzdálených předmětů (viz. Letadlo – Boing v 10km výšce a „motoráček letadlo letící nízko)

→ pojmy NAHOŘE – DOLE – nedělá problém, ale laterální poloha ano (levá x pravá)

Čas

→ převládá **prezentismus**

→ pojmy DRÍVE – POZDĚJI

→ dítě určuje čas podle posloupnosti děje (ráno- snídaně → večer-večeře, vykoupat, večerníček, ukládání, spaní)

→ předškolní dítě nespěchá

→ **serialita** – schopnost dějovou linii (úkoly s obrázky – poskládat dějovou linii).

Počet

→ pojmy MÁLO – HODNĚ (př. „jedna – čtyři“)

→ porozumění počtu, podstaty numerické hodnoty – obtíže. Kolem pátého roku chápou, že poslední číslo v řadě vyjadřuje skutečný počet předmětů. Do té doby jsou pro ně čísla pouze vlastnosti, tak jako jméno

→ percepční odhad – počet závisí na aktuální situaci (jak to zrovna vypadá)

→ počítání a k tomu správné přiřazování, dětem v předškolním věku není zcela jasné, že pořadí čísel je závazné

Vývoj paměti:

→ Je podmíněno zráním příslušných mozkových struktur !!!!! (významná informace při zhodnocování školní zralosti)

→ výborná mechanická paměť

→ rychlost zpracovávání informací narůstá v tomto období rychle

→ spontánně neužívají žádné specifické strategie zapamatování, neúmyslné zapamatování je efektivnější

→ explicitní epizodická paměť – trvalejší osobní vzpomínky se začínají utvářet kolem 4. roku

→ navíc pro dítě je těžké verbalizovat vzpomínky

→ paměť pro události – význam sociální a emoční!!!!

→ paměť úzce souvisí s pozorností.

→ egocentrismus při vzpomínkách

Sluchové a zrakové vnímání:

V mladším předškolním věku schopnost diferencovat zvuky z prostředí, zvířat, slova → postupně by mělo dítě citlivěji diferencovat zvuky až do úrovně jednotlivých hlásek ve slově

PAMATUJTE při práci s dětmi a jejich rodinami:

→ Vycházíme vždy z vývojové úrovně, na které se dítě aktuálně nachází. NE, na které by mělo toho času podle tabulek či chronologického věku být!!!

→ Práce s rodiči, učiteli: **Znalosti vývojových záležitostí umožňují lépe porozumět dětským stavům a tím se zvyšuje pravděpodobnost vhodného výchovného opatření.** (Přerámujte: „zlobení“ – nezralost seberegulace; „bezohlednost“ – egocentrismus typický pro mladší školní období)

Podpora kognitivních schopností:

→ Pokud chceme podporovat rozvoj kognitivních schopností, pak je nutné zaměřit se na celý proces – od příjmu informace po výsledek – produkt. Tzn. rozvíjíme všechny smysly – poznáváme hravou formou zrakem, sluchem, hmatem... s tím současně aktivujeme paměť, pozornost.

→ **Zapojujeme pohyb** – podpora pohybu – stimulace CNS – lezení (rozvoj laterality)

→ rozvoj hrubé motoriky, jemné motoriky, oromotoriky...

→ RYTMUS – dýchání, plynulejší mluvení, soustředění...

→ pohybový rozvoj, vnímání rytmu, adekvátní zrakové a sluchové vnímání vede k rozvoji prostorového vnímání – prostorové vnímání je důležitým faktorem v rozvoji předmatematických představ.

Čas → Vnímání času na základě denních rituálů. Před nástupem do školy: Základní orientace – včera, dnes, zítra. Ráno – dopoledne – poledne – odpoledne – večer.

Roční doby, měsíce. Povědomí o jednotkách času (hodiny). Vnímání minulosti, budoucnosti.

Specifické výchovné situace v souvislosti s úrovní myšlení předškolního dítěte:

- Čas:

- Harmonogram rodiny – je v rodině řád nebo spíš chaos pohledem předškolního dítěte?
- Obtíže při změně činností. Místo: „za chvíli už půjdeme, dohraj si a nachystej se...“ zacílit naprosto konkrétně: „Dokresli ještě toho koníka a pak už se musí odcházet...“ Provést dítě dokončováním.
- Obtíže při odloučení od rodiny (chybí adekvátní anticipace trvání odluky). Místo: „Ve školce budeš jen chvíli, po spaní jsem tu cobydup“ použít popis dne, přečíst harmonogram dne. Lépe zvykat dítě postupně.
- Odměny a tresty s časovým odstupem – dítě si nepropojí ne/žádoucí chování s odměnou nebo trestem. Lépe bez trestů a odměn, ale s oceněním úspěšné akce ihned po akci nebo nést následek ihned po akci (rozlil jsem mléko, vezmeme hadru a musíme utřít).
- Náročná situace, riziko zvýšeného stresu jako např. pobyt v nemocnici, u doktora nebo samostatné čekání: s citlivostí používat časové pojmy. Vždy spojit s konkrétní činností spojenou se zkušeností

dítěte. Ujišťovat a uklidňovat dítě tady a teď: „jsem tu teď s tebou, držím tě, pomáhám ti, hladím tě....“

- **Egocentrismus:**
 - Může se rodičům jevit jako bezohlednost, sobeckost – vhodná edukace rodičů, konkrétní příklady
- **Nejistota, zda vývoj dítěte probíhá v normě**
 - Neopomenout vyhodnotit zrak a sluch, pohybové dovednosti, jejichž oslabení může mít negativní dopad na úroveň zrakové a sluchové percepce, paměti, pozornosti,....
 - Jaký byl dosavadní vývoj dítěte? Vyhodnotit biopsychosociální faktory.
- **Obtíže ve škole:**
 - **Mohou plynout z nezralosti kognitivních procesů!** Nezralost v této oblasti negativně ovlivňuje psychiku dítěte, v důsledku přetížení centrální nervové soustavy oslabuje zdravotní stav dítěte.

Zraková percepce, prostorová percepce

Rey-Osterriethova komplexní figura

- Kresebný test specifických schopností, sleduje se úroveň vizuopercepce, zrakové paměti, pozornosti, prostorového vnímání, úroveň grafomotoriky, exekutivních funkcí – plánování, organizování.
 - u předškolních dětí:
 - zaměří se na dominantní detail
 - zakreslují izolovaně detaily
 - zahlceni složitostí prostorových vztahů
 - celek vnímají spíše na základě známého schématu – je to domek, raketa, prase...
 - konfabulace – domýšlejí „do tvaru“
 - nesystematické zpracování

V praxi – pro děti volit adekvátní materiály pro výuku. Stránka plná obrázků, přes které je napsán text, případně mnoho úkolů na stránce, může dětem činit problémy v orientaci. Množství podnětů je náročné na zpracování, to vede ke dřívější únavě, ztrátě pozornosti, neklidu, sníženému zájmu.

Úkoly na podporu kognitivních procesů:

Viz. Diagnostika předškoláka, Kolbábková a materiály od Bednářové a Šmardové

Edukativně-stimulační skupiny

- Program deseti lekcí (1 lekce - 60 min) na podporu zejména kognitivních procesů a dílčích oblastí vývoje, které souvisejí se školní zralostí. Každá lekce má pravidelnou strukturu, jednotlivé činnosti se střídají a navazují na sebe. Skupina 6-8 dětí. Vždy přítomen rodič. Pracuje s dítětem a nebo dítě pozoruje při práci s jinými dětmi.
- Program vedou nejlépe dva lektori. Postupné kroky od snadnějšího k obtížnějšímu, od dílčího ke komplexnějšímu.
- Podpora těchto oblastí:
 - Jemná motorika a grafomotorika

- Zrakové vnímání – zrková diferenciacie, analýza a syntéza
- Prostorová orientace, orientace v čase
- Základní matematické představy
- Řeč a myšlení
- Sluchové vnímání
- Paměť, pozornost

Ukázky viz foto, video na fb. Skupině FSS MUNI: Psychologie dítěte předškolního věku.